

מבט על, גיליון 473, 7 באוקטובר 2013

האם המוקאוומה מתה? חמאס וחזבאללה: רפורמה או קריסה

אורית פרלוב

השיח ברשתות החברתיות הפלסטיניות ובלבנון מצביע על מגמה מפתיעה שמתגבשת בחצי השנה האחרונה, מגמה בעלת השלכות מרחיקות לכת על תפיסת הביטחון ועל האתגרים האסטרטגיים, העומדים בפני מדינת ישראל: שתי התנועות, חזבאללה בלבנון וחמאס בעזה, איבדו את הלגיטימציה למאבק אלים (מוקאוומה) נגד ישראל, מצד החברה האזרחית בלבנון והחברה הפלסטינית.

שתי התנועות הוקמו, האחת בראשית שנות ה-80 והשנייה בסוף שנות ה-80 כתנועות אסלאמיות, דתיות וחברתיות, אשר נשאו על דגלן את אידיאולוגיית המאבק האלים כחזון וכאמצעי לשחרור האדמות הערביות מידי "הכובש הציוני". התמיכה, האהדה וההערצה הרחבה להן זכו במהלך 30 השנים האחרונות בדעת הקהל הערבית בכלל ובקרב ציבור תומכיהם – בפרט, אבדה. מאז פרוץ ה"אביב הערבי" איבדו שתי תנועות אלו את כוחן הפוליטי, את התמיכה שהייתה להן בדעת הקהל הערבית, אך חשוב מזאת, את "הקהל הביתי".

"האויב שבפנים"

אחת התופעות הבולטות ביותר כתוצאה מ"האביב הערבי", היא הפניית הזרקור ותשומת הלב הציבורית מהחוץ פנימה. לא עוד מדיניות חוץ אקטיבית, אלא קודם כול הסתכלות פנימה. החברה האזרחית בעולם הערבי עוברת מעין "חשבון נפש" ודורשת לתקן את העוולות הפנימיות. את השאיפות הלאומיות והלאומניות החליפה כמיהה ודרישה לתהליכי דמוקרטיזציה, זכויות וחופש. חברות האזרחיות בעזה ובלבנון, הלמודות מלחמות אזרחים ומאבקים אלימים מול ישראל, אינן ששות למהפכות ולשבירת המבנים המדינתיים והחברתיים. עם זאת, גם הפלסטינים וגם הלבנונים אינם מאמינים עוד, כי המאבק האלים הוא אמצעי מוצלח ולגיטימי להגשמת שאיפותיהם הלאומיות ובוודאי אינו אמצעי להגשמת תהליכים חברתיים-כלכליים-פוליטיים פנים מדינתיים. מניתוח ואפיון המגמות של השיח החברתי בקרב למעלה ממיליון פלסטינים (35% משתמשים פעילים ברשתות החברתיות) וכחצי מיליון לבנונים (כ-15% משתמשים פעילים ברשתות החברתיות) עולה, זה הפעם הראשונה ב-30 השנים האחרונות ש"האויב שבפנים" (חזבאללה וחמאס) מסוכן יותר מ"האויב שבחוץ" - ישראל.

דעת הקהל בלבנון: זו הפעם הראשונה בה נשמעת התנגדות גורפת, החוצה את כלל החברה האזרחית הלבנונית (כולל בקיעים קשים בקרב האוכלוסייה השיעית) נגד מדיניות חזבאללה בסוריה ובלבנון.

ההודעה של נשיא ארצות הברית, אובמה, בסוף אוגוסט 2013 על כוונת ארצות הברית לצאת למבצע בסוריה, טרפה את הקלפים בלבנון וחשפה את גודל ההתנגדות הפנים לבנונית לחזבאללה. פוליטיקאים רבים תקפו את מדיניות הארגון. הגדיל לעשות, מישל עוון – בן בריתו של ארגון חזבאללה, השותף בקואליציית ה-8 במרס, אשר הודיע, כי אם חזבאללה תתערב בנעשה בסוריה במהלך ההתקפה האמריקאית, הוא יפרוש ויפרק את הקואליציה. ערוצי הטלוויזיה התגייסו לחלוטין במטרה להפעיל לחץ ציבורי מסיבי על התנועה על מנת שלא תתערב במלחמת האזרחים, ורבים מהפרשנים, המרואיינים ודעת הקהל הלבנונית התנגדו התנגדות פומבית לכל פעולה צבאית של חזבאללה נגד ישראל. הציבור "סובב לחזבאללה את הגב" ורבים אף צייצו ברשת וטענו כי "חזבאללה מסוכנת ללבנון יותר מישראל".

בשיח הפנים לבנוני, ישראל הפכה להיות שולית ושלושת מוקדי העניין המרכזיים הם: א. מלחמת האזרחים בסוריה והשפעתה על לבנון. ב. המצב הביטחוני המידרדר והמאבק העדתי הפנים לבנוני. ג. ההיחלשות הפוליטית של חזבאללה והמשמעויות של היחלשות זו על הזירה הפנים לבנונית.

דעת הקהל בעזה: הדבר נכון גם לגבי חמאס בעזה. מאז נפילת תנועת האחים המוסלמים במצרים, החל הצבא המצרי בהתקפה חסרת תקדים על חמאס עזה, על ההנהגה, המנהרות, הברחות הנשק וגורמי הטרור אשר עוברים מעזה לסיני ומסיני לעזה. הוחלט על הקמת רצועת ביטחון, "שטח סטרילי", בין מצרים והרצועה. דעת הקהל במצרים אף החלה לדרוש עונש קולקטיבי על עזה: לא לדלק, גז ואוכל. מעבר הגבול בין עזה למצרים סגור כמעט לחלוטין (מלבד מקרים ספציפיים) ואמצעי התקשורת המדינתיים (במדיה ובעיתונות הכתובה) הכריזו על חמאס "ישות טרור" ועל העזתים "טרוריסטים" ואף הגדילו עשות וקבעו, כי חמאס ועזה מהווים כיום סכנה לביטחון הלאומי של סיני ומצרים.

גל המהפכות בעולם הערבי, הוביל לשינוי השיח הפנים פלסטיני: מהתמקדות ב"אויב החיצוני – ישראל, להתמקדות ב"אויב הפנימי": חמאס. משיח על מאבק אלים לאומני לשיח על זכויות, חופש ושיפור איכות החיים.

קריסת האחים המוסלמים במצרים האיצה את התהליך והבהירה באופן חד משמעי שהסיסמה "האסלאם הוא הפיתרון" נכשל ולא הצליח להביא לשגשוג כלכלי או חברתי, לא במצרים ולא בעזה, להיפך. מצבה של עזה מידרדר. בפעם ראשונה מאז הקמת הארגון, קיים רוב בקרב אוכלוסיית עזה הרוצה להפיל את משטר חמאס. זאת הפעם הראשונה שאזרחי עזה מתבטאים באופן, המצביע על כך שהם רואים במדיניות חמאס כיום סכנה גדולה יותר לרווחת חייהם של אזרחי הרצועה מאשר הם רואים בישראל.

"האויב שבחוץ"

סוריה וחזבאללה: רוב רובו של הציבור בלבנון רואה כיום במלחמת האזרחים בסוריה, בתהליכי ההתפרקות המדינתיים, בהתבססותם של הארגונים האסלאמיסטיים הרדיקאליים בסוריה את הסכנה האמתית ליציבותה וביטחונה של לבנון. מלבד דעת הקהל אשר מרוכזת בנעשה בסוריה גם עיניה של תנועת חזבאללה נשואות וממוקדות בהישרדותו של משטר אסד, בשמירה על נתיבי הברחות הנשק מסוריה ללבנון ובהשלכות של הסדר עתידי בסוריה על עתיד התנועה. בעוד שישראל אינה נתפסת כאיום על הישרדותה של התנועה, התמוטטות הסדר הקיים בסוריה והתהוותו של סדר חדש, הכולל נוכחות של ארגוני ג'יהאד סונים בגבול לבנון, מסכנים את ביטחונה של לבנון בכלל ואת ביטחונה של הארגון והאוכלוסייה השיעית בפרט. גם כאן, ניכרת תופעה מעניינת: מדיניות המאבק האלים (המוקאוומה) עברה למקום השלישי בסדר יומה של התנועה. את המקום הראשון בסדר יומה תופשים האירועים בסוריה ובשמירה על הישרדות משטרו של אסד; לאחר מכן – הפוליטיקה הפנימית, האוכלוסייה השיעית וארגוני הג'יהאד הסונים בלבנון ורק במקום השלישי – ישראל. כך עולה מתוך שיחות ברשת של שיעים ותומכי חזבאללה.

לכן, כאשר הציבור הלבנוני מדבר על האויב שמחוץ ללבנון, אין הוא מתכוון לישראל. חלקו רואה במשטרו של אסד איום וחלקו – בארגוני הג'יהאד הסונים הרדיקאליים הפועלים כעת בסוריה.

מצרים וחמאס: רוב רובו של השיח החברתי בעזה עוסק כיום במצרים ובמדיניות מצרים כלפי עזה. רבים ברשתות טוענים, כי מדיניותו של צבא מצרים כלפי עזה קשה יותר מזו של ישראל. הציבור העזתי יוצא נגד "התעללות המצרים" והסנקציות הקשות המופעלות על הרצועה, כאלה שהופכות אותה לבית כלא, שאין בו יוצא ואין בא, אין בו חשמל (שעות ארוכות ביום) ולעיתים אף אין מים נקיים. משפטים כמו "מצרים הפכה להיות הסוהר של עזה" ו-"הם מרעיבים ומענישים אותנו" נשמעים באופן תדיר ברשת. מרבית ההפגנות ברצועה מתקיימות בגבול רפיח בין אם הפגנות יזומות של חמאס ובין אם של אזרחים מעזה, הדורשים שינוי.

כמו במקרה הלבנוני גם בעזה, ישראל נדחקת למקום הרביעי בשיח הציבורי, אחרי: א. מדיניות מצרים כלפי עזה. ב. המצב הכלכלי המידרדר. ג. תנועות מחאה אזרחיות נגד חמאס (תמרוד עזה וכדומה) ד. ישראל. אם "האויב שבפנים" הוא חמאס, "האויב שבחוץ" היא כעת מצרים ולא ישראל.

רפורמה מול קריסה

כאשר בוחנים היום את הבלוגים הפלסטיניים והלבנוניים ואת השיח הפנימי שעניינו: כיצד רואים הפלסטינים והלבנונים את איבוד הלגיטימציה של שתי תנועות המוקאוומה, חמאס וחזבאללה, ומה עתיד תנועות אלה, מסתמנות רק שתי אופציות: רפורמה וטרנספורמציה מצד אחד או קריסה מצד שני.

שני הארגונים הם בעלי הכוח הצבאי הגדול ביותר בלבנון ובעזה, ולכן אין ארגון צבאי/מיליציוני אשר ביכולתו לאתגר או להפיל את חזבאללה וחמאס מבחינה צבאית. עם זאת, ללא לגיטימציה בינלאומית, ערבית ופנים-מדינתית, שתי תנועות אלה יאבדו את כוחן החברתי – כלכלי ולכן גם את יכולת ההשפעה הפוליטית בתוך אזורי השליטה שלהן. זו הפעם הראשונה שטוענים ברשת שאם יערכו היום בחירות בלבנון ובעזה, חזבאללה ו-חאמס לא יזכו. זו הפעם הראשונה שסוברים ברשת שאם תנועות אלה יבחרו להסיט את דעת הקהל מחולשתן על ידי סבב אלים נוסף נגד ישראל, הן רק יאיצו את קריסתן.

האם המוקאוומה מתה?

1. **האידאולוגיה אינה רלוונטית.** הציבור בלבנון ובעזה אינו מאמין עוד, כי המאבק האלים הוא אמצעי אפקטיבי למימוש השאיפות החברתיות, הכלכליות והלאומיות. בשיח ברשתות החברתיות לא קיימת עוד דרישה ציבורית למאבק אלים מול ישראל.
2. **הארגונים מאבדים את כוחם.** חמאס וחזבאללה, שנשאו על דגלם את הסיסמאות: "האסלאם הוא הפתרון" ו"המאבק האלים הוא האמצעי", מאבדות בקצב מהיר את בסיס הלגיטימציה הפנימי שלהם.
3. **רפורמה או קריסה.** התנועות אשר קמו על בסיס אידאולוגיה זו יאלצו לעבור רפורמות במדיניות הפנים והחוץ שלהן ולא – הן עשויות לעמוד בפני קריסה.